

В.В.АДАДУРОВ*

**ЗАПОРОЗЬКИЙ КОЗАК ТВЕРДОВСЬКИЙ ПРОТИ НАПОЛЕОНА:
ВІДОБРАЖЕННЯ ВІРНОПІДДАНИХ НАСТРОЇВ МАЛОРОСІЙСЬКОГО
ДВОРЯНСТВА В УКРАЇНОМОВНОМУ ПАМФЛЕТІ 1807 р.
З НАЦІОНАЛЬНОГО АРХІВУ ФРАНЦІЇ****

Красномовним свідченням антинаполеонівської налаштованості малоросійського дворянства є україномовний віршований памфлет із Національного архіву Франції «Стихи казака Твердовскаго». Цей текст, що став французьким трофеєм війни 1812 р., оприлюднюється вперше із викладом історичного контексту його появи. На основі французьких архівних документів і спогадів спростовується панівне в українській історіографії твердження про існування серед елітних прошарків Малоросії зовнішньополітичної орієнтації на пошук підтримки з боку Наполеона. У 1806–1812 рр. малоросійське дворянство залишалося прихильним щодо царського престолу та вороже налаштованим до західної моделі суспільного розвитку, уособленням якої була наполеонівська Франція. Виголошені окремими дворянами тости за здоров'я французького імператора та складена архієпископом могольовським Варлаамом (Шишацьким) присяга Наполеонові мали чітко виражений ситуативний характер і не були виявом їхньої опозиційності щодо Росії.

Характеризуючи ставлення «української інтелігенції» до війни 1812 р., Н.Полонська-Василенко констатувала утворення в малоросійській елітній верстві глибокого ідейного розламу аж до виникнення двох політичних таборів: один із них мав проросійську орієнтацію, інший начебто тільки й вичікував, аби за допомогою Бонапарта якщо не позбутися царського ярма, то, принаймні, домогтися певної автономії. Факт існування другого табору дослідниця доводила на основі кількох казусів, насамперед схвальних відгуків окремих малоросійських дворян на адресу Наполеона та складання в білоруському Могильові тамтешнім православним архієпископом, уродженцем Чернігівщини, Варлаамом (Шишацьким) присяги на вірність імператорові французів¹.

Зауважимо, що більшість випадків позитивних висловлювань помічників на адресу Наполеона (як-от тост за здоров'я французького імператора, виголошений предводителем дворянства Переяславського повіту Полтавської губернії В.Лукашевичем, чи спіч (напідпитку) іншого полтавського дворянина – Я.Мочуговського) було зафіксовано в актах канцелярії Малоросійського генерал-губернаторства не в 1812 р., а під час війни 1806–1807 рр.², котра відбувалася поза межами Російської імперії й не загрожувала руйнуванням маєтностей згаданих дворян. Більше того, подібні висловлювання нетверезих осіб не розцінювалися царською адміністрацією як доказ їхньої неблагонадійності ані у

* Ададуров Вадим Валентинович – доктор історичних наук, доцент, завідувач кафедри світової історії нового та новітнього часу Українського католицького університету (Львів).

** Стаття написана за підтримки Фонду Фернана Броделя Будинку наук про людину (Париж, Франція) у рамках науково-дослідницького проекту «1812-й рік як війна цивілізацій».

¹ Полонська-Василенко Н. Історія України. – Мюнхен, 1976. – Т.2. – С.280–281.

² Див.: Павловский И.В. Дела об государственной измене и нарушении общего спокойствия, производившиеся в Малороссии в 1807 г. // Киевская старина. – 1903. – Кн.12. – С.136–138; Шандра В. Малоросійське генерал-губернаторство, 1802–1856: функції, структура, архів. – К., 2001. – С.82.

1812 р., ані, тим більше, у 1807 р. Із приводу цього, найтіснішим чином пов'язаного з надмірним споживанням спиртних напоїв, звичаю критично відгукатися про реальні «підлої російської буденності» через вихвалання Наполеона, як головної зовнішньої загрози для неї, московський генерал-губернатор Ф.В.Ростопчин писав 30 липня 1812 р. (ст.ст.) міністрові внутрішніх справ О.Д.Балашову: «Слово «свобода», на якому Наполеон зіпер свій задум завоювати Росію, зовсім не діє на його користь. Російських проповідників свободи немає, бо не беру в рахунок ані безумців, ані п'яних, слова яких залишаються без дії»³. Між висловленою у нетверезому стані похвалою Наполеонові та реальною антиросійською діяльністю існувала величезна світоглядна прірва, яку 1812 р. з власної волі не подолав жоден із представників малоросійської еліти.

Обставини складання Варлаамом (Шишацьким) присяги Наполеонові напрочуд чітко відтворено у такому невикористовуваному досі істориками джерелі, як спогади французького штабного офіцера Р. де Монтек'є-Фезенсака. Прибувши до Могильова в неділю 26 липня 1812 р., він став свідком цікавого діалогу, що відбувся між маршалом Л.-Н.Даву та могильовським архієреєм. Почувши під час літургії, як Варлаам надалі молився за російського царя, французький воєначальник «рекомендував йому визнати своїм володарем імператора Наполеона та замінити ім'ям останнього згадку про імператора Олександра під час прилюдних богослужінь. Із цього приводу він пригадав йому слова з Євангелія, що потрібно «віддати кесарю кесарево», додавши, що кесарем слід уважати того, хто сильніший. Архієрей обіцяв достосуватися до цієї вказівки; але зробив це тоном, який засвідчував, що він мало погоджується з цим»⁴.

Таке унікальне свідчення очевидця дозволяє відкинути популяризовану істориками державницької школи гіпотезу про те, що, заприсягнувши Наполеонові, Варлаам (Шишацький) діяв як свідомий український автономіст⁵. Цілком очевидно, що мотиви його вчинку корінилися у зумовленій обставинами потребі знайти *modus vivendi* з новою владою, а не у приписаній православному ієрархові початку ХІХ ст. національно свідомими істориками ХХ ст. ідейній опозиційності щодо Росії. «Казус Шишацького» ані за своєю суттю, ані за впливом на настрої суспільства не може вважатися антитезою до загальних поведінкових стратегій малоросійської еліти, які відобразилися в антинаполеонівських промовах та, особливо, діях сотень представників цього суспільного прошарку (наприклад, понад чверть особового складу офіцерського корпусу російської армії походило з дворянства саме цього регіону)⁶. Історіографічна модель Н.Полонської-Василенко має сенс лише в тому випадку, якщо до першого зі згаданих нею політичних таборів зарахувати 99% осіб шляхетського і духовного станів, а до другого – 1%, до того ж заповнивши останній відсоток

³ Цит. за: Отечественная война в письмах современников (1812–1815 гг.) / Сост. Ф.Н.Дубровин. – 2-е изд. – Москва, 2006. – С.70.

⁴ Цит. за: *Fesensac R. de. Journal de la campagne de Russie en 1812.* – Tours, 1849. – P.22.

⁵ Див.: *Дорошенко Д.* Нарис історії України. – Мюнхен, 1956. – Т.2. – С.288; *Оглоблин О.* Варлаам Шишацький // *Його ж.* Люди старої України. – Мюнхен, 1959. – С.306–307; *Донцов Д.* Чи Росія є непоборна? [Електронний ресурс]: <http://pda.kavkazcenter.com/ukr/content/2007/05/18/353.shtml>

⁶ Див.: *Потрашков С.В.* Україна в Отечественной войне 1812 года: внутрішній аспект // Отечественная война 1812 года: Источники: Памятники: Проблемы: Мат. VIII Всеросс. науч. конф., Бородино, 6–7 сентября 1999 г. – Можайск, 2000. – С.210–212.

за рахунок декількох десятків польських діячів з Правобережної України, які проявили себе у війні 1812 р. як відверті прихильники Франції. Що ж стосується власне малоросійського дворянства, то в добу наполеонівських воєн воно служило Росії, не маючи й гадки про те, щоби стати на бік її ворогів.

Важливим доказом відсутності у цьому соціальному середовищі політичної орієнтації на Наполеона є те, що жодного тексту, на основі яких формувалися уявлення та проекти французьких військових і державних діячів щодо так званих «малоросійських губерній», їх автохтонними мешканцями укладено так і не було. На відміну від представників польської шляхти Правобережжя⁷, нащадки давніх козацьких родів Лівобережжя ненавиділи й боялися Наполеона, убачаючи в ньому породження (рос. «исчадие») Французької революції, яка лякала їх своїми гаслами «свободи, рівності та братерства». Про «ненависть до Наполеона» нащадка останнього українського гетьмана, князя А.К.Розумовського, дослідник його епістолярної спадщини писав, що вона «вже давно була головним важелем його політичної діяльності»⁸. Перейнявшись порятунком Російської імперії від французького «нашестья» 1812 р., предводитель дворянства Полтавської губернії граф Д.П.Трошинський проголосив себе «сином Вітчизни» та закликав у своїх листах командувача російською армією фельдмаршала М.І.Кутузова до «патріотичного подвигу»⁹. Інший царедворець, граф В.П.Кочубей, відзначав у кореспонденції з губернатором Новоросійського краю французьким емігрантом А.-Е. (Еммануїлом Осиповичем) де Ришельє, що Бонапарт є «дияволом, якого породило пекло» та застерігав адресата «від махінацій і провокацій із боку поляків»¹⁰.

Стереотипне та далеке від істини уявлення про те, що всі поляки, які мешкали у західних володіннях Росії, були таємними прихильниками Наполеона, відіграло доволі важливу роль у формуванні серед малоросійського дворянства негативного ставлення до Франції як міжнародної сили, що могла прагнути відновлення Речі Посполитої в її давніх кордонах. Зафіксовані у глибинах етнічної пам'яті спогади про криваві конфлікти українського козацтва із Річчю Посполитою наснажували вкорінені на рівні колективної ментальності страхи, пов'язані з можливим поверненням Київщини та Лівобережжя під владу польської шляхти. Через цей психологічний бар'єр поява в малоросійському дворянському етосі істотного числа свідомих прихильників Наполеона була неможливою: відступники від звичної моделі поведінки (що її можна виразити дихотомією «малорос – добрий підданий Росії / поляк – поганий підданий Росії») сприймалися у згаданому соціальному середовищі як зрадники, які втрачали моральне право належати до свого кола. Тож не дивно, що 1812 р. ступінь довіри російської адміністрації до малоросів був значно вищим, ніж до поляків. У той момент

⁷ Див.: Адагуров В. Меморандуми польських авторів початку ХІХ ст. як джерело уявлень уряду Наполеона І стосовно південно-західних окраїн Російської імперії // Український історичний журнал. – 2008. – №2. – С.55–77.

⁸ Цит. за: Васильчиков А.А. Семейство Разумовских. – Т.4. – Ч.2. – Санкт-Петербург, 1887. – С.308.

⁹ Цит. за: Народное ополчение в Отечественной войне 1812 г.: Сб. док. / Под. ред. Л.Г.Бескровного. – Москва, 1962. – Док.№408. – С.432–434.

¹⁰ Цит. за: Ришельє А.-Э. Документы и бумаги о его жизни и деятельности, 1766–1822 // Сборник Императорского русского исторического общества. – Санкт-Петербург, 1886. – Т.54. – С.72.

війни, коли створилася загроза просування військ Наполеона в напрямку на Київ, тамтешній військовий губернатор М.А.Милорадович писав командувачу резервною обсерваційною армією О.П.Тормасову:

«Землеміри тутешньої губернії – усі малоросіяни, у вірності їх сумніву не маю, крім одного – і то тільки тому, що навчався у Кременці (у лицей, заснованому польським діячем Тадеушем Чацьким – В.А.), тому тримаю його в Києві. Хоч усіх повітів карти, також і ті, що стосуються поштових доріг, зберігаються в архіві міста Києва, але при відступі військ дехто з-поміж тутешніх (польських – В.А.) дворян не знехтує нагодою надати неприятелеві точні карти, які вони мали ще за часів Речі Посполитої»¹¹.

Не лише для елітарного прошарку, але також для нижчих суспільних верств Малоросії під час війни 1812 р. у принципі не існувало питання про те, чю сторону – російського імператора чи французького – слід було тримати. Польському офіцерові наполеонівської армії Г.Брандту в пам'ять глибоко врізалися останні слова солдата російської армії, який говорив «малоросійською говіркою» («en dialecte petit russe»): «Ви – сміливі люди, але ваш цар мусить бути недоброю людиною. Що йому зробив наш цар? Чого шукає він у нашій Вітчизні? Піднімайся, свята Русь, обороняйся, захищай нашу релігію, нашого царя!»¹². Цей епізод немов водночас зняв з очей Г.Брандта полуду і показав йому, наскільки наївними були сподівання учасників походу в Росію на те, що її народи повстануть і завершать розпочату ними справу зруйнування «Московської імперії». Найгірші передчуття наполеонівського офіцера підтверджує оповідь малоросійського дворянина І.П.Котляревського. Формуючи в Полтаві козацькі підрозділи для російської армії, автор знаменитої «Енеїди» свідчив, що «здебільшого поступають у козаки із задоволенням, охоче та без щонайменшого смутку»¹³. Причиною такого ентузіазму було сподівання нащадків козаків заслужити в російського імператора звільнення від кріпацтва. Саме заслужити милості, а не вибороти свободу, скориставшись для цього сприятливим моментом. Після війни, коли ці сподівання виявилися марними, ентузіазм змінився загальним розчаруванням, та й тільки. Свого часу відомий політичний діяч і науковець С.О.Єфремов звернув увагу на те, що в багатому українському фольклорі існують ледве кілька згадок про війну 1812 р., причому навіть у цих чотирьох – п'яти поетичних творах (які він записав під час своїх етнографічних експедицій Київщиною) неможливо зауважити позитивних відгуків про французів. Учений констатував, що простий народ залишився цілком байдужим до цієї війни, яка «нічим його не зачепила», «не стала близькою та рідною», на відміну, скажімо, від Хмельниччини, що була «оточена надзвичайним пієтетом»¹⁴. Цей близький

¹¹ Цит. за: *Левицький О.* Тревожные годы. Очерки из общественной и политической истории г. Киева и Юго-Западного края в 1811–1812 гг. // Киевская старина. – 1891. – Т.35. – №12. – С.211.

¹² Цит. за: [Brandt H.] Souvenirs d'un officier polonais: Scènes de la vie militaire en Espagne et en Russie (1808–1812). – Paris, 1877. – P.258.

¹³ Цит. за: Український народ у Вітчизняній війні 1812 р.: Зб. док. / Упор. В.І.Стрельський, Г.Ю.Гербільський. – К., 1948. – Док.№5. – С.11.

¹⁴ *Єфремов С.* 1812-й рік на Україні [Електронний ресурс]: <http://memorial.kiev.ua/genocyd-ukrajinciv/duhovnyj-i-kultunyj-genocyd/151-sergij-jefremov-1812-j-rik-na-ukrajini.html>

методологічному підході сучасної культурно-антропологічної історії аргумент дозволяє навіть чіткіше, ніж акти царської поліції, усвідомити, чому французьке командування не могло розраховувати на допомогу автохтонних мешканців малоросійських губерній, в уяві яких Наполеон таки не був «Великим Героем» і «Визволителем» (попри улесливі твердження польських авторів¹⁵), а відтак, на відміну від Богдана Хмельницького, не став персонажем народних дум.

Плануючи провести кампанію 1812 р. на території Росії, французький імператор раціонально, як це личило представникові західної культури, розраховував, що вже при самій його появі на чолі величезного війська Російська імперія розвалиться немов «кокос на глиняних ногах», – насамперед через те, що уярмлені московитами народності побажають отримати певну свободу та засмакувати частку благ західної цивілізації. Однак Наполеон жорстоко прорахувався. Вигляд сплюндрованої Москви, цього символу російського імперського первня, не тільки не спонукав «варварів» забажати стати вільними, а й спричинив їх озлоблення супроти французького «Антихриста» й «супостата», який міг запропонувати принаймні три незбагненні для їхньої свідомості свободи – національну, громадянську та релігійну. Правий був А.Жуковський, коли на прикладі малоросійських губерній Росії стверджував, що початкові успіхи Наполеона під час війни 1812 р. справили дуже слабкий вплив на свідомість і поведінку населення імперії¹⁶.

Що ж стосується малоросійського дворянства, цих обмилюваних російськими самодержцями нащадків козацьких старшинських родів, то війна з Наполеоном спричинила в його середовищі вибух цілком імперського за своїм духом патріотизму. У написаному 28 жовтня 1812 р. плачі на пожежу Москви, колишній останній «паладин козацької свободи» В.В.Капніст виразив емоції людини, яка була за походженням українцем, та з часом світоглядно переродилася й почувалася патріотом «російської Вітчизни», себто вірнопідданим московського царя (що, за в'їдливим зауваженням М.В.Гоголя, було одним і тим самим):

О, какая горесть грудь мою пронзила,
Как узнал я древною русскую столицу,
Что главу над всеми царствами возносила
И, простря со скипетром мощную десницу,
Жребий стран решала сильных, отдалённых!
Как её узнал я предо мной лежашу,
На громаде пепла, среди сёл возжжённых,
Горесть ту несносну, сердце мне разящу,
Смертному неможна выразить словами!¹⁷

Отже, фактом є те, що в добу наполеонівських воєн населення малоросійських губерній не здатне було здійснити іншого політичного вибору, аніж за-

¹⁵ Ададуров В. Меморандуми польських авторів початку XIX ст. – С.55–77.

¹⁶ Joukovsky A. Histoire de l'Ukraine. – Paris, 1993. – P.57.

¹⁷ Капніст В. Видение плачущего над Москвою россиянина, 1812 года октября 28 дня [Електронний ресурс]: <http://www.museum.ru/museum/1812/Library/poetry/poetry.html#p4>

хищати свою належність до царської імперії, ідентифікуватися з якою його змушувало неприйняття західної соціокультурної моделі. Для наших пращурів Наполеон був утіленням незрозумілого їхній уяві Заходу й уособленням зовсім небажаної ними, а отже агресивної політики цього чужого «світу» щодо них.

Сказане вище повною мірою стосується й сформульованого І.Борщак¹⁸ та популяризованого в підручниковій версії української історії¹⁹ припущення про ймовірну участь у війнах із Росією на боці Франції залишків запорозької козацької вольниці, які перебували за Дунаєм. Перевіривши гіпотезу І.Борщака за французькими архівами, ми з'ясували, що вона є грубим і безпідставним фальсифікатом²⁰. Натомість у французьких джерелах існує унікальна згадка про участь у війні 1812 р. на боці Наполеона тільки одного (!) козака з України. Напередодні кампанії маршал Н.Удіно (герцог Реджіо) найняв у Парижі (!) українського козака (le cosaque ukrainien) – як кур'єра та перекладача, котрий і супроводжував його в боях під Полоцьком, у Смоленську, під час переправи через Березіну. Однак 7 грудня під Вільною козак, в якого, за свідченням гренадера Ф.Пільза, були обморожені ноги, відмовився продовжувати відступ із почтом французького маршала, воліючи померти ближче до рідного краю, ніж у далекій чужині²¹.

Досліджуючи збірку захоплених французами під час кампанії 1812 р. російських публікацій, які зберігаються у фонді «Перша імперія» Національного архіву Франції, ми виявили україномовний документ (публікується нижче), зміст якого напрочуд добре відображає охарактеризований вище історичний контекст відкидання малоросійським соціумом політичної орієнтації на Наполеона. Ідеться про памфлет «Стихи Твердовскаго», який є складовою частиною брошури з довгою назвою «Духъ Россіянъ, или Сердечные чувства сибирского плавильного мастера Усердова и запорожского казака Твердовскаго, изображенные стихами по случаю победы надъ Бонапартиемъ 14 декабря 1806 года. Съ дозволенія Санктпетербургскаго цензурного комитета, въ Санкт-Петербурге, в типографіи Ивана Глазунова, 1807 года»²². Сюжетна лінія твору розгортається навколо представленої російською пропагандою як «блискучої» звитяги полководця Л.Л.Беннісенна над Наполеоном у баталії під Пултуськом 26 груд-

¹⁸ Борщак І. Наполеон і Україна. – Л., 1937. – С.40.

¹⁹ Борисенко В.Й. Курс української історії: З найдавніших часів до ХХ ст. – 2-ге вид. – К., 1998. – С.387; Реєнт О.П. Європейська дипломатія й Україна під час наполеонівських воєн // Нариси з історії дипломатії України / Під ред. В.А.Смолія. – К., 2001. – С.280; Гончар Б., Захарчук О. Наполеон і Україна // Діалог: Україна – Франція. – К., 2002. – С.74; Іваненко О.А. Політичні та економічні передумови співробітництва Франції і України в культурній сфері (кінець ХVІІІ – початок ХІХ ст.) // Вісник Академії праці і соціальних відносин Федерації профспілок України. – Вип.4. – К., 2003. – С.88; Шах Т. Україна у планах Наполеона // Мандрівець (Тернопіль). – 2006. – №5. – С.71–72; Михальчук П., Куций І. Нова історія України. – Тернопіль, 2007. – Ч.2. – С.240.

²⁰ Ададуров В. «Наполеоніда» на Сході Європи: Уявлення, проекти та діяльність уряду Франції щодо південно-західних окраїн Російської імперії на початку ХІХ ст. – Л., 2007. – С.42–44; Ададуров В. Юго-западные окраины Российской империи в иерархии приоритетов восточноевропейской политики Наполеона (историографический аспект) // Эпоха 1812 года: Исследования: Источники: Историография. – Вып.9. – Москва, 2010. – С.387–389; Его же. Борщак Илько // Заграничные походы российской армии 1813–1815 гг.: Энциклопедия / Под. ред. В.М.Безотного, А.А.Смирнова. – Москва, 2012. – Т.1. – С.162–163; Adadourov V. La création d'un mythe ukrainien sur Napoléon dans les travaux d'Elie Borschak et le fonctionnement de ce mythe dans le discours historique en Ukraine // Actes du colloque international «Le mythe de Napoléon», Corte, le 7–8 septembre 2010. – Ajaccio, 2012. – P.89–96.

²¹ Pils F. Journal de marche d'un grenadier (1804–1814). – Paris, 1895. – P.158.

²² Archives Nationales. – Série AF IV. – Carton 1650, f.321 (8) – 325 (12).

ня 1806 р. (н.ст.), хоч, насправді, переможеними були росіяни, які відступили, залишивши поле бою супротивникові. Отож рівень поінформованості автора, який у сатиричній формі розповідає про те, як «чванько, розбійник і бурлака» Бонапарт схопив облизня, є загальнопобутовим, почерпнутим з офіційних повідомлень та чуток. Щодо особи автора, то, з огляду на колоритну українську мову, немає підстав сумніватися у його малоросійському походженні. Надруковані з дозволу цензурного комітету вірші та доданий до них словничок є доказом уживаності в письменстві Російської імперії як української мови загалом, так і терміна «запорожець» зокрема. У тексті зауважуємо чимало простонародних метафор (наприклад, змальовування Бонапарта як викрадача худоби); ця словесна грубість є звичною для поезії тієї епохи й наслідують стиль «Енеїди».

Щодо мотивів написання памфлету можна висувати різні гіпотези, утім найправдоподібніші, на наш погляд, наступні: 1) бажання автора відчутти свою причетність до видатних діянь через вираження власної громадянської позиції, а також його 2) намагання догодити владі, з боку якої вочевидь існував запит на подібний вияв соціальної підтримки. Про останнє свідчить публікація в одному виданні двох творів подібного змісту, які буцімто написані від імені різночинних громадян з окраїн імперії (уральського гірника та чорноморського козака). Сам автор віршованого твору навряд чи був козаком, а скоріш за все малоросійським дворянином, який проживав у Санкт-Петербурзі і писав під псевдонімом. У його памфлеті доволі чітко відображено уявлення та настрої дворянського стану. Примітно, що в баченні автора романтичний образ запорожця зберігає актуальність як метафора захисника православної Вітчизни, але йдеться вже не про Україну, а про всю Російську імперію, а від бунтівника-січовика більше немає й сліду – його місце зайняв вірний оборонець царського престолу, який готовий стати твердиною людського духу та звитяги (звідси й псевдонім) на шляху французької загрози. Більше того, автор віршів не приховував свого негативного ставлення до польських інсургентів, змальовуючи як авантюру повстання під проводом Т.Костюшка, в якому, вочевидь, убачав гідну всякого осуду протилежність щодо вірогідної постави чорноморських (колишніх запорозьких) козаків на чолі з отаманом Кулішем, які взяли участь у кампанії 1806–1807 рр. на боці Росії. У щирості почуттів автора памфлету з приводу перемоги (нехай навіть фіктивної) над Бонапартом сумніватися важко: від перечитування тексту залишається тонкий післясмак авторського настрою, що відображає тверді переконання людини, яка з висоти своїх ідеалів глузує над «жалюгідною», в її уяві, постаттю Наполеона.

Стихи Твердовскаго

Ага! Чи вже ты нахопывся
Катюжий сину Бонапартъ!
Небійся пасокою вмывся
Дарма, що чорту братъ!
Се вже тоби бачъ не цесарци,
Що ты лыгавъ мовъ ихъ по шапци –

Ни, ни! Тоби тутъ нись утруть!
 Тутъ вспрудять тоби блохи!
 Ось погоды лишъ – ще хотъ трохи,
 То-й прочухана зададутъ.

Собѣ ты бравъ то за дурныцю,
 Щобъ зъ москалями воевать,
 И можѣ думавъ ихъ столицю,
 Такъ якъ Венецию забрать!
 Адзусь-же мурый, невмывака,
 Чванько, розбийныкъ и бурлака!
 Бреши якъ хочъ, якъ старый песъ!
 Мы знаемъ, що ты волоцюга,
 И радъ воливъ братъ съ плуга;
 Да ни! – самъ ногъ ты не внесешь!

Да що тоби-й казаты,
 И самъ тепер ты схаменувань;
 Бо-вже умѣешь и втикаты;
 Якъ з Беннигсономъ стовконувъ!
 Щасливъ же ты поганьскій сыну,
 А все його ты не мынешъ,
 Настыгне винъ тебѣ и въ спыну!
 Колысь такій же бувъ Костюшка
 Скакавъ, пурхавъ мовъ тоби птушка...
 Дежъ винъ теперь? Ты самъ збагнешъ!

То правда, що ты хитроватый,
 Уси намъ штуки показавъ;
 Да-й Беннигсонъ же мудроватый,
 За все тоби же въ морду давъ!
 Крутився, бачъ, ты якъ лисица,
 Дале-бигъ! Ты все таки не птыця!
 Борзій за човень ухвативсь,
 Отъ берега самъ одвальивсь,
 Не оглядаючись давъ драла –
 Мовъ кить шматок укравши сала!

Хошь кажутъ соромъ такъ втикаты
 Да що же маешь ты чиныты?
 Хиба я буду всъмъ казаты,
 Що рыбу всився ты ловыты;
 А ты мовчи, що утикаешь,
 Щобы мынувся трохи чадъ;
 Якъ прибижишь же к жинци,
 Скажи, щобъ взявши вси червинци,
 Швидчый чкурнула бы назадъ.

Скажи що вже такіи маршы
 Задавъ москаль для обезьянь,
 Що дале – бигъ ни отъ пивкварти

Не бувъ ниhto такъ пьянь!
 Катъ його зна що – и робыты,
 Коли отъ хлопцѣвъ вси розбиты –
 Куда не повернись – пропавъ!
 Ащежъ Кулишъ явився,
 Бивъ, ризавъ, да-й пробывся,
 И тымъ всѣмъ думу намъ задавъ.

Постій же и тоби козаче
 Най-найгарнейший дамъ совить;
 Ты схаменыся небораче,
 И не мордуй, якъ катъ, весь свить;
 Не чванься, годи, не гордыся,
 И АЛЕКСАНДРУ поклонься,
 Признайсь ЕМУ що виновать;
 Отдай у всехъ що позаграбывъ,
 Щобъ тымъ свій грихъ загладывъ
 И мигъ смачненько бѣ спать.

Колы же хочешъ? Такъ крутыся
 Поки пристигне твій конецъ;
 Тильки тогди вже не вертись
 Якъ кыне на тебе донецъ
 Арканъ, якій жъ давно готовый,
 И дуже мицный, гарный, новый,
 Хошь як тигны не перервешъ!
 Покайся же поки живешъ;
 А що панъ Беннигсонъ докаже,
 Що петли не мынешъ ты враже!

Конецъ

Истолкованіе словъ, находящихся въ стихахъ Твердовскаго

Нахопывся – наскочилъ
 Катюжій – палачовъ
 Пасокою вмывся – рыло все в крови
 Дарма – даромъ, хоти, несмотря
 Бачъ – ведъ
 Лыгаевъ – глоталь, утираль, уписывать
 Мовъ якъ – какъ будто
 Поталиця – окрошка
 Вспрудить – выгонять, потрясывая надъ огнемъ
 Ось – ну!
 Прочухана задать – трезвона дать, разчесать
 Дурныця – пустяки
 Адзусь! – Вонъ! Вонъ! Згинь!
 Мурий – черномазый
 Невмывака – замарашка, которому и умываться не нужно

Волоцюга – бродяга, нетерпящий домосъедства
 Схаменуться – спохватиться
 Втикаты – уतिकать, бѣжать
 Поганскій – невѣрный, нехристианскій
 Збагнуть – смякнуть
 Уси – весь
 Морда – рыло
 Борзій – скорѣй
 Човень – лодка, челнокъ
 Дать драла – тяги дать
 Китъ – котъ
 Шматокъ – кусокъ
 Соромъ – стыдно
 Маешь – имѣешь
 Чинить – дѣлать
 Хиба – развѣ
 Жинка – жонка, жена
 Швидчій – поскорей
 Жарты – шутки
 Згадать – выдумать
 Дале-бигъ – ей Богу
 Пивъ-кварти – полкрушки
 Катъ – палачъ
 Робить – делать
 Хлопця – мальчишки, ребятишки
 Кулишъ – розмазня. Тутъ имя собств. одного козачьего
 начальника
 Наигарнѣишій – самый лучший
 Схаменутися – опомниться
 Небораче – бѣдняшка
 Мордовать – мучить
 Годи – полно, довольно
 Мигъ – могъ
 Тильки – только
 Дуже – очень
 Мицный – плотный, крѣпкій
 Гарный – казистый, видный

The Ukrainian poetry pamphlet “Poems of Cossack Tverdovskiy” from the National France archive is an eloquent testimony of anti-Napoleon disposition of Ukrainian nobility. This text became a French trophy after the 1812 War. It is introduced into the public domain for the first time, outlining the historical context of its origin. Basing on French archival documents and memoirs, author refutes the thesis on the existence of foreign policy orientation towards seeking support from Napoleon among the elite groups of Malorosiiia, which is dominant in Ukrainian historiography. During 1806–1812 Malorosiiia nobility remained loyal to the throne of Tsars, and hostile to the Western model of social development. The model was best manifested in Napoleon’s France. Proclamations of toasts to the health of the French Emperor by certain noblemen, and the oath of allegiance to Napoleon, written by Varlaam (Shyshats’kyi), Archbishop of Mogyliov, had a manifest situational character, and were not indicative of their opposition to Russia.

